

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.026 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Крушинського С.А. на дисертацію Семенюк Ірини Миколаївни на тему «Звільнення від покарання за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльна характеристика», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності теми дисертації. Одним із завдань кримінального провадження є, «щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини» (ст. 2 КПК України). Відповідно, КПК України не ставить завданням призначити кожній особі, яка вчинила кримінальне правопорушення і була засуджена, покарання і забезпечити його безальтернативне відбування. Допускається й можливість реалізації інших форм кримінальної відповідальності – звільнення від покарання або його відбування.

Звільнення від покарання та його відбування є комплексним, міжгалузевим інститутом, норми якого містяться у різних законодавчих актах, зокрема, КК України, КВК України КПК України. Кримінально-правовий інститут звільнення від покарання та його відбування реалізується за допомогою норм кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства. Правильне застосування відповідних процесуальних норм напряму залежить від того, наскільки чітко та зрозуміло сформульовано матеріальні підстави звільнення від покарання та його відбування. Проте у чинних нормах КК України, в яких врегульовано відповідні підстави, спостерігається їх неузгодженість та «плутанина» в термінології, що негативно позначається також на судовій практиці.

З огляду на вказані аргументи є всі підстави погодитися із вибором теми дисертації як безумовно актуальної для теорії кримінального права, кримінально-виконавчого права та кримінального процесу, а також судової практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертантка чітко окреслила наукову проблему, яка підлягає дослідженню і вирішенню, правильно визначила об'єкт та предмет дослідження. Структура дисертаційного дослідження є чіткою і послідовною. Запропонована структура дисертації дала можливість авторці розкрити та порівняти правове регулювання звільнення від покарання в Україні та державах Європейського Союзу, виокремити види звільнення від покарання та розглянути їх класифікацію, окреслити проблеми застосування цього кримінально-правового інституту, а також внести

пропозиції щодо удосконалення чинного закону України про кримінальну відповідальність.

Метою дослідження авторка визначила отримання науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків та положень щодо регламентації звільнення від покарання у законодавстві України та держав – членів ЄС, а також розробка наукових рекомендацій, формулювання пропозицій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального законодавства України та практики його застосування у цій частині. Для досягнення поставленої мети визначено сім завдань, які в цілому кореспондують з планом роботи та положеннями, викладеними у висновках, і успішно виконані дисертанткою.

З урахуванням поставленої мети, визначеного об'єкта та предмета дослідження дисертанткою правильно використані загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціально-юридичні методи у їх поєднанні. Такий підхід забезпечив повноту розроблення теми дослідження і достовірність отриманих результатів.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена й тим, що здобувачка використала достатню кількість актів вітчизняного та зарубіжного законодавства, судової практики, наукової літератури з аналізованих питань. У своїй роботі Семенюк І.М. використовує ґрунтовні наукові публікації з досліджуваної проблеми, на сторінках дисертації веде детальний аналіз наукових позицій, критично, однак толерантно полемізує з дискусійних питань. Позитивно, що критикуючи позицію інших авторів, дисертантка висловлює власні висновки та пропозиції.

Висновки та рекомендації дисертантка обґрунтовує з урахуванням судової практики на основі вивчення правових позицій, висловлених у постановках Верховного Суду, зокрема, від 29 серпня 2018 року у справі №663/537/17; від 23 вересня 2019 року у справі № 199/1496/17, рішеннях Конституційного Суду України, рішеннях Європейського суду з прав людини.

Таким чином, достовірність та обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, отриманих Семенюк І.М. у дисертаційному дослідженні, забезпечена завдяки використанню належної джерельної бази, опрацюванню кримінальних законів держав-членів ЄС, правових позицій Верховного Суду, правильному поєднанню методів наукового пошуку.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях.

Є підстави стверджувати, що рецензована дисертація є одним із перших у вітчизняній науці кримінального права дослідженням, в якому у порівняльному аспекті комплексно розглянуто звільнення від покарання та його відбування за кримінальним законодавством України і держав-членів ЄС та сформульовано рекомендації для удосконалення положень національного кримінального законодавства.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема, на основі порівняльного аналізу авторка узагальнила

особливості нормативно-правового регулювання звільнення від покарання та його відбування у кримінальному законодавстві держав-членів ЄС, до яких віднесла: обмежену диференціацію звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та звільнення від відбування покарання; наявність ідеологічно та змістовно подібних положень, різне розуміння яких обумовлено інтерпретацією кримінально-правової норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням як власне звільнення, як умовного припинення кримінального провадження, призупинення виконання вироку, відстрочки виконання вироку; відмінні між собою підходи визначення окремих підстав для звільнення від покарання.

В роботі запропоновано класифікацію видів звільнення від покарання за критерієм моменту ухвалення щодо особи обвинувального вироку з їх поділом на: 1) види звільнення від покарання, які можуть застосовуватись до особи, щодо якої не ухвалено обвинувальний вирок або у разі ухвалення такого вироку та призначення покарання – до початку його відбування; 2) види звільнення від покарання, які можуть бути застосовані під час відбування покарання, відповідно виключно до особи, щодо якої ухвалено обвинувальний вирок та якій призначено покарання; 3) види звільнення від покарання, які можуть бути застосовані як до осіб, щодо яких обвинувальний вирок суду звернений до виконання в частині відбування покарання, так і до осіб, які відбули певну частину покарання.

Дисертанткою обґрунтовано доцільність поділу звільнення особи від покарання за кримінальними законодавствами держав-членів ЄС на дві групи – звільнення від покарання, яке полягає: 1) в утриманні від призначення покарання при визнанні особи винуватою у вчиненні кримінального правопорушення або відстрочці призначення покарання (у зв'язку із втратою суспільної небезпечності; у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та/або виконання вироку суду; у зв'язку з малозначністю діяння; умовне припинення кримінального провадження в результаті укладення угоди); 2) у призначенні покарання, яке не звертається до виконання за умов, визначених кримінальним законом (види звільнення від покарання, які характеризуються призначенням покарання).

Заслугує на увагу запропонована у дисертації модель умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, що є надзвичайно цінним у контексті рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України».

Авторкою запропоновано запровадити контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням та умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Дисертантка розвиває наукову позицію про доцільність заміни моделі умовно-дострокового звільнення від покарань на таку, яка передбачає призначення іспитового строку особі, звільненій умовно-достроково від покарань, пов'язаних з позбавленням волі, та накладення на неї обов'язків, невиконання яких є підставою для скасування умовно-дострокового звільнення.

Заслугове на увагу висловлена в дисертації думка про неможливість повторного застосування положень ст. 75 КК України до особи, яка вчинила умисний злочин під час іспитового строку, оскільки сам факт його вчинення свідчить про те, що особа фактично не пройшла того випробування, яке випливало із інституту звільнення від відбування покарання.

Варто відзначити підхід дисертантки до вирішення питання про сутність «сумлінного ставлення до праці» у контексті умовно-дострокового звільнення. Здобувачка вважає, що це поняття має розглядатись не під кутом зору зайнятості засудженого під час відбування покарання, а готовності до праці та заробітків у правомірний спосіб після умовно-дострокового звільнення.

Наукове дослідження, проведене Семенюк І.М., має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертанткою висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у практичній діяльності суддів під час прийняття рішень про звільнення особи від покарання та його відбування. Так, за результатами проведеного дослідження дисертанткою розроблено проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (щодо окремих питань про звільнення від покарання та його відбування)» та проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про пробацію».

Основні результати дисертації Семенюк І.М. достатньо повно відображені у 2 наукових статтях, опублікованих у вітчизняних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 статті у виданні, яке індексується у наукометричній базі Scopus, 1 колективній монографії, а також у 6 тезах доповідей на конференціях, що відповідає вимогам, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації викладено у науковому стилі, літературною державною мовою.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності. У дисертації звернення здобувача до ідей, думок інших науковців містять посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброчесності у тексті дисертації рецензентом не виявлено.

Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає можливості висловлення окремих зауважень, виявлення окремих спірних та таких, що потребують додаткової аргументації, положень і висновків, внесення певних побажань рекомендаційного характеру.

1. Викликає заперечення формулювання підрозділу 2.2. Звільнення від відбування покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням, адже звільнення від відбування покарання з випробуванням є одним із видів

звільнення від відбування покарання. По суті у назві розділу йде мова про поняття, які співвідносяться як родові і видові (відношення підпорядкування).

2. Дисертантка розглядає звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування у розділі, присвяченому проблемам звільнення від покарання та його відбування під час постановлення вироку. Разом з тим, помилування можливе виключно після засудження особи, а не на етапі ухвалення вироку. Амністія теж можлива не лише на етапі ухвалення вироку, а й на етапі відбування засудженим покарання. Більш детальна позиція рецензента з цього питання викладена у статті (Крушинський С., Нікіфорова Т. Звільнення від покарання та його відбування: матеріально-правові та процесуальні аспекти. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84). С. 220-230).

3. Пропонуючи класифікацію видів звільнення від покарання за критерієм моменту ухвалення щодо особи обвинувального вироку авторка виділяє, у тому числі, види звільнення від покарання, які можуть застосовуватись до особи, щодо якої не ухвалено обвинувальний вирок або у разі ухвалення такого вироку та призначення покарання – до початку його відбування. Така позиція потребує додаткового обґрунтування, адже якщо щодо особи не ухвалено обвинувальний вирок, а відповідно – не призначено покарання, то виникає питання, від чого відбувається звільнення.

4. В окремих випадках здобувачка необґрунтовано звужує можливість застосування звільнення від покарання та його відбування, ведучи мову лише про злочини, а не про кримінальні правопорушення в цілому.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені рецензентом зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновки:

1. Дисертація Семенюк Ірини Миколаївни на тему «Звільнення від покарання за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльна характеристика», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку доктрини кримінального права та правозастосовної практики.

2. Дисертація Семенюк І.М. виконана і оформлена у відповідності до вимог, передбачених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), відповідає пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. Здобувачка Семенюк Ірина Миколаївна заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент
завідувач кафедри кримінального
права та процесу Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

Сергій КРУШИНСЬКИЙ